

ISSN: 2141-9773

e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAREFAD

Haklara Sahip Olma Hakkı Evrensel İnsan Haklarına İzin Verir mi?

Ahmet Kadir Uslu*

Öz

Yakın geçmişin ve günümüzün en popüler tartışmalarının başında hiç kuşku yok ki insan hakları gelmektedir. İnsan hakları, bu dünyayı daha iyi bir yer hâline getirmek ve her bir bireyin (milliyetine bakılmaksızın) onurunun uluslararası bağlamda güvence altına alındığı bir dünya yaratma amacı üzerine kurulu bir idealdir. Peki böyle bir dünya mümkün müdür? Eğer mümkün değilse, bunun sebebini insan haklarının gerçek dışı ya da ütopyik olmasında mı aramalıyız, yoksa insanların kendisinde mi aramalıyız? Başka bir ifadeyle belirtecek olursak, dünyadaki herkesi kapsayacak evrensel insan haklarından söz etmek mümkün müdür? Hannah Arendt'e göre böyle bir dünya düzeni mümkün değildir. Bunun sebebi ise Arendt'e göre, insan hakları bildirisinin tamamıyla soyut bir insanı ele almış olmasıdır. Çünkü ona göre, siyasi bir oluşumdan bağımsız, sadece insan olmaktan kaynaklı bir insan hakkı (doğal hak) mevcut değildir. Bu bağlamda bu yazının ana amacı, Arendt'in insan hakları konusundaki bu genel görüşlerini eleştirel bir gözle ele almaktır. Sonrasında ise Arendt'in bu eleştirilerinden yola çıkarak evrensel insan haklarının mümkün olup olmayacağı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *İnsan, İnsan Hakları, Hannah Arendt, Doğal Hak, Haymatlos.*

* Araştırma Görevlisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Çankırı/Türkiye, ahmetkadiruslu@karatekin.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 22.02.2022

Makale Kabul Tarihi: 17.04.2022

Türü: Araştırma Makalesi

ISSN: 2141-9773

e-ISSN: 2791-9773

CANKIRI KARATEKIN UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF LETTERS
KAREFAD

Does The Right To Have Rights Allow Universal Human Rights?

Ahmet Kadir Uslu*

Abstract

In the last decades and nowadays, human rights is certainly one of the most popular discussions. Human rights declaration is an ideal that aims to make this world a better place and to secure every human's honor (without looking his nationality) by laws internationally. But is it possible to create a world like this? If it is not possible, should we seek it the reason that human rights are unrealistic and utopian, or should we seek people themselves? That is to say, is it possible to talk about universal human rights that cover every part of the world? According to Hannah Arendt, such a world order is not possible. Arendt asserts that it is not possible because the human rights declaration has completely dealt with an abstract person. For Arendt, there is no natural human right that is independent of political formation. In this respect, the main purpose of this paper is to critically discuss Arendt's general views on human rights. Then, whether universal human rights will be possible will arise from these criticisms of Arendt.

Keywords: Human, Human Rights, Hannah Arendt, Natural Right, Stateless

*Research Assistant, Çankırı Karatekin University, Department of Philosophy, Çankırı/Turkey, ahmetkadiruslu@karatekin.edu.tr

Received:22.02.2022

Accepted:17.04.2022

Type: Research

Haklara Sahip Olma Hakkı Evrensel İnsan Haklarına İzin Verir mi?

Yakın geçmişin ve günümüzün en popüler tartışmalarından bir tanesi, hiç kuşku yok ki insan haklarıdır. İnsan hakları denilince genellikle insanların aklına "en üstün ahlak ilkeleri ve siyasi idealler" gelmektedir. İnsan hakları programı, bu dünyayı daha yaşanabilir bir yer haline getirmek ve her bireyin (milliyeti ne olursa olsun) onurunun uluslararası bağlamda güvence altına alındığı bir dünya yaratma amacı üzerine kurulu bir idealdir. Bu ideal, ulus devlet anlayışının, kendisini uluslararası hukukun hakimiyetine teslim ederek ülkeler arasındaki sınırların aşılmasını talep eder ve aynı zamanda kötü şartlar altında yaşayan insanlara daha iyi bir yaşam vaat eder. (Moyn, 2017). Peki böyle bir dünya mümkün müdür? Şimdiye kadar edindiğimiz tecrübelerle bakarsak böyle bir dünya pek mümkün gözüküyor. Fakat bunun sebebini insan hakları dediğimiz şeyin gerçek dışı ya da ütöpik olmasında mı, yoksa insanların kendisinde mi aramalıyız?

Tabii ki insan hakları dediğimiz şey oldukça çetrefil, üzerinde çokça düşünülmesi gereken ve siyasal açıdan önemli sonuçları içerisinde barındıran bir alandır. Costas Douzinas'ın (2007) da belirttiği gibi bu konuda yaşanan kafa karışıklıkları, insan hakları kavramının semiyotik ve semantik esnekliğinden kaynaklanmaktadır. İnsan hakları terimi zayıf ve yetersiz bir tanımlamadır. Çünkü terim semantik olarak birbirinden farklı, hatta birbiriyle çelişen birçok pratik ve söylemi içermektedir. Doğal olarak bu konu hakkında kesin yargılara varmak ve insan haklarını tek bir teoriyle açıklamak da pek mümkün ve sağlıklı gözükmemektedir. Örneğin İonna Kuçuradi, insan haklarının korunması sorununu *felsefi*, *etik*, ve *siyasal* olmak üzere üç farklı açıdan değerlendirmektedir. Ona göre bu sorun *felsefi* bir sorundur, çünkü insan hakları kavramının daha anlaşılır ve açık bir düzeye kavuşturulması gerekmektedir. *Etik* bir sorundur, çünkü günlük yaşamda bu haklara saygı gösteren ve hayatını ona göre idame ettiren ya da bu hakları görmezden gelip çiğneyen, tek tek bireylerdir. Son olarak *siyasal* bir sorundur, çünkü bu hakların korunması ve bireylerin insan olarak kendilerini gerçekleştirmelerini sağlamak doğrudan ya da dolaylı olarak devletin görevidir (Kuçuradi, 2016). Bu nedenle, ancak üzerinde tartışarak insan haklarını korunmasına yardımcı olabilir ve onu bulunduğu konumdan daha iyi bir yere getirebiliriz.

Diğer yandan tarihsel olarak bakacak olursak, 18. yüzyıldan sonra insan haklarının yeniden tartışma konusu olmasının başlıca sebeplerinden biri, 20. yüzyılın büyük savaşlarla geçmesi ve bunun sonucunda büyük bir artış gösteren kitlesel mültecilik ve kitlesel devletsiz halklar olgusudur.

Hannah Arendt, mültecilerin ve devletsiz halkların sayısındaki artışla birlikte insan haklarının geleneksel kavranışındaki çarpıcı dönüşümü fark eden ilk kişidir. İnsan haklarını siyasal bakımdan sistematik bir biçimde ilk eleştiren de yine Arendt olmuştur (Çelebi, 2009). Bu yazının ana temasını da Arendt'in insan hakları konusundaki eleştirileri oluşturacaktır. Arendt'in eleştirileriyle bağlantılı olarak evrensel nitelikte bir insan haklarının mümkün olup olmadığı tartışması da bu yazının diğer önemli kısmını teşkil etmektedir.

Peki nedir insan hakları? Örneğin Kuçuradi'ye göre insan hakları herşeyden önce bir fikir, bir düşüncedir:

"İnsanlar, insan oldukları için -tavuk ya da fil olmadıkları için-, yani bazı özellikleri ve doğal olanakları olan insan türünün üyeleri oldukları için -yedğimiz ekmeği yapmış, her an kullandığımız elektriğin çeşitli kullanımlarını bulmuş, bazılarımızın okuduğu *Küçük Prensi* yazmış, hakkaniyet düşüncesini getirmiş, *ombutsman* kurumunu kurmuş bir türün üyeleri oldukları için — özel bir muamele görmeleri gerektiği düşüncesi" (Kuçuradi, 2016, s. 56-57).

Kısacası insan haklarına, insanlar diğer canlılardan farklı olarak akıl ve vicdanla donatılmış oldukları ve bu özelliklerini kendi olanaklarını gerçekleştirebilmeleri için kullanabilmek adına gerekli olan şartların korunması gerektiği fikri üzerine varılan anlaşma ve kurallar bütünü diyebiliriz.

Fransız devrimi sonrası hakların ikiye ayrıldığı gözlenmiştir. Birincisi, herhangi bir siyasi alana ya da düşünceye ait olmayı zorunlu kılmayan, o zamanın tabiriyle doğal haklardır. İkincisi ise siyasal bir birlikteliğe ya da devlete ait olunması sonucu elde edilen haklardır. Örneğin, insan hakları ilk kez tarihten ve tarihin toplumun belli kesimlerine sağladığı ayrıcalıklardan bağımsız olduğu kabul edilerek ilan edilmiştir. Bu bağımsız oluş, başından beri belirsiz bir doğaya sahip olan insan onurunun keşfedilmesini sağlamıştır. Doğal hak kavramı, tarihsel süreçte edinilen hakların yerini almış, aynı şekilde doğa da tarihten daha ön plana çıkmış ve üstü kapalı bir biçimde doğanın insan özüne her şeyden daha yakın olduğu vurgulanmıştır (Arendt, 2016).

1789'da ilan edilen *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi* de yalnızca bir siyasi alana ait olan yurttaşların haklarına değil, insanın yalnızca insan olduğu için sahip olması gerektiği evrensel haklara da değinir (Çelebi, 2009). Arendt'e göre bu andan sonra "Yasa'nın kaynağı, Tanrının buyruğu ya da tarihin töreleri değil, İnsan olacaktır" (Arendt, 2016, s. 293). Bu bağlamda hem *Amerikan Haklar Bildirgesi*'nde hem de *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*'nde insanın doğuştan gelen doğal hakları olduğu öne

sürülmüş ve bu hakların yurttaş olmaktan kaynaklı hakları öncelediği vurgulanmıştır. Arendt'in deyimiyile:

"İnsan Haklarının "devredilemez", başka yasalara ya da haklara indirgenemez ve onlardan çıkarsanamaz olduğu vaz'edildiğinden, onların yerleşmesinde hiçbir otoriteye başvurulmadı; nihai amacı kadar kaynağı da İnsanın kendisiydi. Öte yandan, bütün yasaların ona dayandığı varsayıldığından, insan haklarını korumak için özel bir yasanın gerekmediğine hükmedildi. Siyasi yönetimle ilgili konularda tek hükümranın halk olması gibi, insan da yasalarla ilgili konularda tek hükümran olarak boy gösterdi. Hükümdarın egemenliğinden farklı olarak halkın hükümranlığı, Tanrının bir lütfu olarak değil, İnsan adına vazedildi, o nedenle insanın "devredilemez" haklarının garantisini kendi başına bulacağı ve halkın egemen öz yönetim hakkının devredilemez bir parçası haline geleceği son derece doğal olarak bekleniyordu" (Arendt, 2016, s. 294).

Kısacası insanı merkezine alan doğal haklar diğer haklardan farklı olarak zaman içerisinde ortaya çıkmış ya da herhangi bir güç tarafından verilmiş haklar olmayıp, soyut mahiyetteki haklardır.

Tabii ki bu soyut ya da doğal hak kavramı oldukça tartışma yaratmış olup, böyle bir hakkın mevcut olup olmadığı konusunda düşünürler arasında fikir ayrılıklarına neden olmuştur. Örneğin Arendt'in de *Totalitarizmin Kaynakları 2* adlı kitabında yer verdiği gibi, Edmund Burke der ki: "sahip olduğumuz haklar, 'ulusun için'den doğarlar, öyle ki hukukun kaynağı olarak, ne doğal hukuka ne ilahi buyruğa ne de Robespierre'in 'insan ırkı', 'dünya egemenliği' gibi insanlıkla ilgili herhangi bir tür kavramlaştırmaya ihtiyaç vardır" (Arendt, 2016, s. 309). Yine başka bir yerde Arendt (2016), Burke'ün bu doğal ve devredilemez denilen hakların olsa olsa 'çıplak vahşinin hakkı'nı olumlayabileceğini, haliyle uygar ve medeni dediğimiz ulusları vahşilik derecesine düşüreceği korkusunu dile getirdiğini vurgular.

Birleşmiş Milletler Antlaşması da insan haklarının tüm devletleri kapsayacak şekilde koruma altına alınmasını dile getirmiş, daha sonra İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'yle birlikte teoride de olsa bütün bireyler evrensel hukuk anlayışının özneleri haline gelmiş ve dünya vatandaşı olmuşlardır. Başka bir deyişle, her birey ait olduğu devlete karşı hak talep etme şansına sahip olmuştur. 18. yüzyılın en önemli filozoflarından biri olan Immanuel Kant da "Ebedi Barış" adlı yazısında buna benzer şekilde kozmopolit bir hak öğretisini dile getirmiştir. Günümüz insan hakları anlayışının da bu kozmopolit ya da evrenselci düşüncenin modern ve geliştirilmiş versiyonu olduğu söylenebilir.

Arendt ise Burke gibi bu evrenselci bakış açısını eleştirmiş ve dünyadaki herkesi kapsayacak bir insan anlayışının olamayacağını

vurgulamıştır. Ona göre 1948'de yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de felsefi bakımdan saçma ve siyasi bakımdan ayakları yere basmayan iddialar ortaya koymuştur. Arendt, bu bildirgenin en büyük sorununun gerçekçi olmamasında yattığını belirtir. Ona göre haklar insanın niteliklerine içkin değildir, birey ya da özne dediğimiz şey ancak insanların birlikte ortak bir alan oluşturdukları anda oluşur.

Kısacası haklar, ortak yaşam alanında bireylerin birbirlerine yasalar aracılığıyla garanti ettikleri oluşumlardır. Bu durumda, herhangi bir devlete ait olmayan haymatlosların ya da mültecilerin bir araya gelerek kendi haklarını talep etme ihtimalleri bulunmamaktadır.¹ Bu nedenle Arendt'e göre ilk sahip olunması gereken ve diğerlerini önceleyen hak, siyasal bir topluluğun var olma hakkıdır. Diğer bir ifadeyle, siyasal bir oluşumun ortak kararları doğrultusunda siyasi eylemde bulunma hakkı olan bu hak, diğer haklar gibi hukuki zemine dayalı olmayıp temel bir haktır (Çelebi, 2009). Arendt buna kısaca "haklara sahip olma hakkı" demiştir. Böyle bir hakkın varlığının farkına nasıl vardığını Arendt şöyle açıklar:

"Giderek, haklara sahip olmak diye bir hakkın (ve bu, kişinin, eylemlerine ve görüşlerine göre yargılandığı bir çerçevede yaşaması anlamına gelmektedir) ve bir tür örgütlü topluluğun üyesi olmak gibi bir hakkın varlığının, ancak yeni bir küresel siyasi durum nedeniyle bu hakları yitirmiş ve yeniden kazanması da olanaksız milyonlarca insan ortaya çıktığında farkına vardık" (Arendt, 2016, s. 304).

Arendt'in burada bahsettiği küresel siyasi durumdan kasıt, I. ve II. Dünya Savaşları ve bu savaşlar sonucu yaşanan kitlesel mülteci ve göç olgusudur. Arendt'e göre bu zamanda ulus devlet anlayışı tamamen çökmüştür. Çünkü o zamanın devletleri kendi toprak parçasında yaşayan herkesi yurttaş ya da vatandaş olarak kabul etmeyi reddetmiş, hatta bu tavırlarını vatandaşlıktan çıkarma sürgüne gönderme gibi yollarla bir ileri boyuta taşımışlardır. Bu da insan haklarının sonunu getirmiştir, çünkü Arendt yurttaşlık hakkı elinden alınan bireyin aynı zamanda insan haklarını da yitirdiğini söyler.

Arendt'e göre hak-sızların yitirdikleri ilk şey vatanları olmuştur, ki bu da onların içine doğmuş oldukları ve bu dünyada kendileri için meydana getirmiş oldukları toplumsal dokunun yitirilmesi anlamına geliyordu. Bu

¹ Hukuk zanaatının, "-devletsiz birinin durumunu, ulusal bir kimliğinin bulunmaması olarak tanımlarken; bir mültecinin durumu, diplomatik korumasını yitirmiş olmasıyla belirlenir" diyerek- devletsiz kişiyle mülteci arasında fark gözeterek sorunu basitleştirmeye yönelik sayısız girişimi, "bütün mültecilerin pratik olarak devletsiz" oldukları gerçeği karşısında daima yenilgiye uğramıştır (Arendt, 2016, s. 277-278).

içler acısı durum daha önce yaşananlara benzemiyordu, çünkü tarihte belirli sebeplerden dolayı zorunlu göçler ve anavatanın yitirilmesi gibi hadiseler olmuştu. Fakat daha önce yaşanmamış olan şey, yeni bir yurt bulmanın imkansız hale gelmesiydi. Çok kısa bir süre içerisinde yeryüzünde göçmenlerin ve mültecilerin büyük sorunlarla karşılaşmadan yerleşebilecekleri tek bir yurt, yeniden kendilerine ait siyasi bir topluluk oluşturabilecekleri tek bir yer kalmamıştı. İşin üzücü kısmı bu sorunun ekonomik sebeplerden dolayı olmaması, tamamen siyasi örgütlenme sonucu ortaya çıkmasıydı (Arendt, 2016).

Hak-sızların yitirdikleri ikinci şey ise, bir devlet tarafından korunmaları olmuştur. Bu da sadece kendi devletlerindeki değil, dünyanın herhangi bir yerindeki yasal konumlarını kaybetmeleri demektir. Uluslararası anlaşmalar sayesinde bir birey dünyanın neresine giderse gitsin yasal statüsünü de beraberinde götürüyordu, fakat bu haktan hak-sızların yararlanması mümkün değildi (Arendt, 2016).

Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları/2* adlı kitabında bu hiçbir yere kabul edilmeyen ve hiçbir yerde asimile olmayı başaramayan göçmen gruplarla ilgili şöyle der: "Anayurtlarından ayrıldıklarında artık yurtsuzdular; devletlerini bıraktıklarında artık devletsizdiler; insan haklarından yoksun bırakıldıklarında artık haksızdılar, yeryüzünün posasıydılar" (Arendt, 2016, s. 256). Bu insanların yeryüzünün posası olduklarının en büyük kanıtı o zamanın yahudileridir.² Bir yerde Arendt yahudilerle ilgili şunları söyler:

"Zalimin, yeryüzünün posası olarak tayin ettiği kimseler-Yahudiler, Troçkistler vs.-, her yerde fiilen yeryüzünün posası muamelesi görmeye başladılar; zalimin, "istenmeyen" dedikleri, Avrupa'nın istenmeyenleri haline geldi. SS'lerin, resmi gazetesi *Schwarze Korps*, 1938'e açıkça şunu yazdı: Dünya hala Yahudilerin dünyanın posası olduğunu anlamadıysa eğer, çok geçmeden milliyetsiz, parasız ve pasaportsuz ne idüğü belirsiz dilenciler sınırlarına dayandığında anlayacaktır" (Arendt, 2016, s. 258-259).

İşte tüm bu yaşananlar Arendt'in dikkatini çekmiş ve o, yurttaş olma hakkının ya da başka bir ifadeyle siyasal hakların insan haklarını öncelediğini ileri sürmüştür. Kendisinin deyimiyle haklara sahip olma hakkı insan olabilmenin önkoşulunu belirler. Ona göre yurttaşlık hakkı olmayan bireyler tam anlamıyla insan olamaz, insanlık altına ya da dışına sürüklenir. Çıplak hayatın kendisi Arendt'e göre kutsanmış ya da mukaddes bir hayat değildir. Onun söylemiyle, "Dünya, insan olmanın soyut çıplaklığında kutsal hiçbir şey bulmamıştır" (Arendt, 2016, s. 309). Bu nedenle insan hakları

² Detaylı bilgi için bkz. *Totalitarizmin Kaynakları/1 Antisemitizm*, Hannah Arendt, 2016.

deyimi de kendi içerisinde bir paradoksallık barındırır, çünkü insan olabilmenin ilk koşulu çıplak hayata ait olmak değil, bir devlete ait olmaktır. Bununla ilgili Arendt der ki, devredilemez insan hakları bildirisinin başından beridir taşıdığı paradoks, dünyanın hiçbir yerinde mevcut olmayan (vahşiler bile belli bir toplumsal düzen içerisinde yaşamaktaydı) soyut bir insanı ele almış olmasıdır. Örneğin bir kabilenin ya da medeniyetten uzak bir topluluğun üyeleri henüz insan haklarına sahip değilse, bunun sebebi uygarlık seviyesine ve halkın yönetimde söz sahibi olduğu bir evreye ulaşamamış olmalarından, dolayısıyla baskıcı bir despotun hükümleraltında yaşamalarındandır (Arendt, 2016).

Tüm bunlardan yola çıkan Arendt, sadece insan olmaktan kaynaklı, başka bir deyişle siyasi bir oluşumdan ya da yurttaşlık haklarından bağımsız bir insan hakkı olup olmadığını tartışır ve bugüne kadar yaşanan deneyimlere bakıldığında buna verilecek cevap olumsuzdur. Arendt bu cevabın hakikatin reddi değil, aksine insan hakları konusundaki hakikatin bir ifadesi olduğunu vurgular. Der ki:

"Hak-sızların içinde bulunduğu felaket, yaşamak, özgür olmak ve mutluluğu aramak hakkından ya da yasalar karşısında eşit olmak ve düşünce özgürlüğü haklarından yoksun olduklarından değil, her ne türden olursa olsun artık herhangi bir topluluğun üyesi olmamalarından kaynaklanmaktadır. Kötü durumda olmalarının nedeni, yasalar karşısında eşit olmamaları değil, onlar için bir yasanın varolmamasıdır; ezilmeleri değil, kimsenin onları ezmek istememesidir" (Arendt, 2016, s. 302).

Arendt devamında ise şunları söyler:

"Naziler bile Yahudileri yok etmeye, ilkin onları bütün yasal durumlarından (ikinci sınıf yurttaşlık statüsünden) arındırıp ve onları gettolara ve toplama kamplarına kapatarak dünyayla bağlarını kesmek suretiyle yok etmeye başladılar; gaz odalarını çalıştırmadan önce zemini dikkatle yoklayarak, hiçbir ülkenin bu insanlara sahip çıkmayacağından emin olduktan sonra harekete geçtiler" (Arendt, 2016, s. 302-303).

Kısacası, devletlerin görmezden geldiği ve hiç saydığı insanların insan hakları yoktur ve hepsi bunun farkındadır. Arendt'e göre: "Azınlıklar gibi devletsizler de, ulusal haklarını yitirmenin insan haklarını yitirmekle özdeş olduğuna, birincisinin kaçınılmaz olarak ikincisini gerektirdiğine kaniydiler" (Arendt, 2016, s. 296). Bu nedenle bu insanlar herhangi bir şekilde haklardan mahrum bırakıldıkça, o denli ait oldukları ulusal toplulukla yeniden birleşmenin yollarını aramaya koyulmaktadırlar. Kısacası, eğer insan haklarından söz edilmek isteniyorsa, bir devletin yurttaşı olan insanların hakları kastediliyor olmalıdır.

Ayrıca insan hakları bildireleri eşitlik fikrine aykırı olmaları nedeniyle siyasal oluşumların statükocu temellerini sarsar. Çünkü insanlar doğuştan eşit değillerdir, aksine eşitlik siyasal faaliyetler sonucu kazanılır. Bu nedenle eşitlik insanın doğal bir tözü değil, siyasal faaliyetin bir özelliğidir (Çelebi, 2009). Arendt eşitlik hakkında şunları söyler:

"Salt varoluşta içerilen her şeyin tersine, eşitlik bize verilmiş değildir; o, adalet ilkesince yön verildiği ölçüde insani örgütlenmenin sonucudur. Eşit olarak doğmayız; karşılıklı olarak eşit haklara sahip olduğumuzu birbirimize garanti etme doğrultusundaki kararımıza güvenen bir grubun üyeleri olarak eşit hale geliriz" (Arendt, 2016, s. 312).

Dolayısıyla, insanlar ancak bir devletin yurttaşı oldukları sürece hiç olmazsa ait oldukları devletin eşit birer üyesi olurlar. Çünkü ancak bu sayede siyasal kararlarda etken bir rol oynayıp kendi haklarını talep edebilir ve diğerleriyle eşit konuma gelebilirler.

Arendt'e göre bir kimsenin yasaların dışında bırakılmış olup olmadığını anlamının en iyi yolu, o kişinin bir suç işlediğinde bundan fayda sağlayıp sağlamayacağına bakmak olacaktır. Örneğin, eğer küçük bir hırsızlık yapan kişi yasal durumunun geçici olarak da olsa iyileşebileceğini düşünüyorsa, o kişinin insan haklarından mahrum edildiğine kesin gözüyle bakılabilir. Çünkü bu durumda işlenen bir suç, istisnai bir biçimde de olsa o kişinin yeniden diğer insanlarla eşit konuma gelmesi için oldukça iyi bir fırsat biçimine dönüşür. Bu istisnayı yasaların vermiş olması da üzerinde durulması gereken önemli bir olgudur. Buna göre, suç işlemiş bir birey (devletsiz bile olsa) bir başka suçludan daha kötü ya da daha aşağı muamele görmeyecektir. Ona da diğerlerine davranıldığı gibi davranılacaktır. Bu sayede o, yasalarla korunmayı ancak yasalara karşı gelerek sağlamış olur. Ayrıca, mahkeme ve ceza süresi devam ettiği müddetçe, polislerin kendisine karşı keyfi bir biçimde müdahale etmelerini önlemiş olacaktır (Arendt, 2016). Arendt'in kendi sözleriyle:

"Dün, sırf bu dünyadaki varlığından ötürü cezaevinde olan, ne türden olursa olsun hiçbir hakkı bulunmayan ve sınır dışı edilme tehlikesiyle yaşayan ya da çalışmaya ve geçimini sağlamaya yeltendiği için yargılanmadan bir tür toplama kampına gönderilen adam, küçücük bir hırsızlık sayesinde neredeyse tam teşekküllü bir yurttaş haline gelebilir. Meteliksiz bile olsa, şimdi bir avukat tutabilir, gardiyanlarından şikayetçi olabilir; bu kez saygıyla dinlenecektir. Artık yeryüzünün posası değildir; yargılanacağı yasanın bütün ayrıntıları hakkında bilgilendirilecek kadar önemli biridir. Saygı değer biri haline gelmiştir" (Arendt, 2016, s. 287).

Kısaca bir insanın insan haklarından faydalanıp faydalanmadığını anlamının yolu, o insanın suç işledikten sonraki konumuyla suç işlemekten

önceki konumunu karşılaştırmak olacaktır. Eğer suç işlemeden önceki konumu suç işledikten sonraki konumundan daha kötüyse, o insanın insan haklarından faydalanamadığı açıktır.

Arendt, siyasal açıdan garanti altına alınmış uluslararası bir insan hakları söz konusu olamayacağını belirtir. Çünkü herkesin üzerinde siyasal olarak uzlaştığı bir dünya hükümeti kurulsa bile, bu hükümet haklara sahip olma hakkını belirleyen siyasi gücü elinde bulundurmaya devam edecektir. Böyle bir uluslar-üstü hükümet, bireylerin siyasal katılımları sonucu kararların belirlendiği bir yönetim olmayacağı için, haklara sahip olma hakkı bir sorun olarak kalmaya devam edecektir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Arendt tüm insanları eşit hale getiren doğal hak kavramına karşı çıkar. Bu nedenle o, devrimlerin insan doğasında hali hazırda var olduğu öne sürülen eşitliği açığa çıkaracağı iddiasını kabul etmez. Bu sayede kendisi, özcü ya da metafizik tarzda oluşturulmuş bir siyaset anlayışının karşısında durmayı denemiştir. Onun için siyaset, ilkelerden ziyade eylemlerle hayat bulur. Diğer bir ifadeyle siyaset olumsal bir yapıdadır (Çelebi, 2009).

Son olarak Arendt, 18. yüzyıl insanı nasıl tarihten özgürleşip doğayla ilişkilendirildiyse, 20. yüzyıl insanının da aynı şekilde doğadan özgürleştiğini belirtir. Artık hem tarih hem de doğa, bize aynı derecede yabancılaşmış, insanlık ise kendisinden kaçınılması mümkün olmayan bir olguya dönüşmüştür. Eskiden doğa ya da tarihin oynadığı rolü artık insanlık oynamakta, bu da haklara sahip olma hakkının artık insanlık tarafından verilmesi anlamına çıkabilmektedir. Fakat Arendt'e göre bunun mümkün olup olmadığı hiçbir şekilde belli değildir. Çünkü, günümüzde mevcut olan uluslararası anlaşmalara göre işleyen hukuk böyle bir şeyi mümkün kılmamaktadır. Kısacası henüz uluslar-üstü bir alan mevcut olmadığından bu durum, halihazırda mevcut olan hukuk sahasını aşmaktadır (Arendt, 2016).

Genel olarak bakıldığında Arendt'in insan hakları eleştirilerinin özellikle kendisinin de yaşadığı dönem göz önüne alındığında haklı ve geçerli oldukları rahatlıkla söylenebilir. Dünyanın ve insanlığın böylesi acılar çektiği bir dönemde insan haklarından bahsetmek pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla o dönem için yalnızca yazıdan ibaret olan insan haklarının Arendt için pek bir önemi yoktur. O, daha çok insan hakları konusundaki somut uygulamaları göz önüne almış ve kendi görüşlerini de bu doğrultuda oluşturmuştur. Fakat her ne kadar Arendt'in eleştirileri yaşadığı dönem için, belki de tarihin çoğu dönemi için haklı bile olsa, onun görüşleri ışığında evrensel geçerlikte bir insan hakları anlayışı geliştirmek ve bunu uygulamada başarılı kılmak pek olası gözükmemektedir.

Devletsiz olma durumu tabii ki bir insanın çoğu hakkını elinden almakta ve onu oldukça güç şartlarda yaşamaya mahkum etmektedir. Tarihin hemen hemen her döneminde devletsiz dediğimiz gruplar ya da mülteciler

olmuştur ve olmaya da devam edecek gibi gözükmektedir. Fakat yine de dünya nüfusunu göz önüne aldığımızda bu istisnai bir durumdur ve çoğunlukla geçicidir. Örneğin günümüzde Suriye uyruklu insanları göz önüne alırsak, onların insan hakları bakımından en kötü durumda olduklarını söylemek gerçekçi olmayacaktır. Her ne kadar oldukça zorlu bir yaşam sürmek durumunda olsalar da; sığındıkları ülkelerde yaşama hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi haklara sahip oldukları düşünüldüğünde bu insanların, bir devleti olduğu halde bu hakların hemen hemen hiçbirisine sahip olmayan insanlardan daha iyi durumda oldukları söylenebilir. Nitekim dünya üzerinde bir devletin yurttaşı olup da, bu gibi haklardan mahrum olan insanların sayısı hiç de azımsanmayacak düzeydedir. Buradan da görülebileceği gibi, bir devlete ait olmak ya da yurttaşlık hakkına sahip olmak insan hakları konusunda temel bir çözüm üretmede yetersiz gibi durmaktadır.

Arendt'in görmezden geldiği nokta şudur: O, insan haklarını haklara sahip olma hakkıyla bir tutmuştur ve bu da ancak siyasal bir topluluk içerisinde mümkündür. Fakat aynı siyasal topluluk haymatlıları, devletsizleri, mültecileri ve her yerden dışlanan insanları yaratmıştır. Kısacası, siyasal eylem yalnızca insanlar arasındaki uyumlu ve olumlu karar alma süreçlerini değil, aynı zamanda dışlama pratiklerini de içerir. Aynı karanlık tarafı gibi, haymatlılar da siyasetin karanlık tarafını oluşturur. Açıkça görülmektedir ki tüm bunlar Arendt'in temel savıyla bir çelişki halindedir. Öyleyse şu soru rahatlıkla sorulabilir: Siyasal faaliyetler sonucu oluşan insanlığın bir gün yine bir takım insanları dışlamayacağını, onları sürgüne yollayıp vatandaşlıktan çıkarmayacağını kim garanti edebilir? (Çelebi, 2009).

Son olarak Arendt'in savunduğunun aksine, insanlar aslında eşit doğarlar, fakat Rousseau'nun³ özgürlük konusunda belirttiği gibi, doğdukları andan itibaren zincire vurulmuşlardır. Başka bir deyişle, bizleri doğduğumuzdan itibaren eşitsizliğe mahkum eden şey aslında siyasi bir topluluğun içine doğmuş olmamızdır. Yani eşitsizliğin asıl nedeni siyasi oluşumlardır. İnsanlar tabii ki fiziksel olarak eşit doğmazlar fakat insanı hayvanlardan farklı olarak eşit kılan bir şey mevcuttur, o da aklını kullanabilme yetisidir. Bu anlamda, her insan kendisini gerçekleştirme potansiyeli bakımından eşit doğar, fakat içine doğdukları şartlar onları eşitlikten alıkoymaktadır. Yani, insanlar kendi oluşturdukları sistem nedeniyle eşitliklerini kaybetmişlerdir. Bu eşitliği geri kazanmak yine ancak insanların kendi aralarında yapacakları bir anlaşmayla mümkündür. En genel tabiriyle bu da insan haklarıdır.

³ Bkz. Toplum Sözleşmesi, 2016, Jean-Jacques Rousseau.

Peki sonuç olarak evrensel bir insan hakları normu nasıl mümkün olabilir? Bunun için yapılması gereken şey, uluslar-üstü bir kurum oluşturarak mevcut insan haklarından farklı bir şekilde gerçekçi, kısa ve öz bir insan hakları metni oluşturmak ve bunu yasalarla güvence altına almaktır. Bu da ancak temel insan haklarıyla mümkün olabilir. Bu sayede hem insan hakları konusunda ki kafa karışıklıkları ortadan kaldırılmış olur, hem de insan haklarının kötüye kullanılması önlenir. Evrensel bir uzlaşmanın ancak temel insan haklarıyla mümkün olmasının sebebi, her devletin içinde bulunduğu koşullar ve kültürü birbirinden farklı olduğu için sosyal ve ekonomik haklar gibi ikincil öneme sahip konularda evrensel bir uzlaşma sağlanmasının oldukça zor olmasıdır. Fakat sosyo-ekonomik koşulları ne olursa olsun, her toplumun yaşama hakkı, düşünce özgürlüğü, eğitim hakkı, çalışma hakkı gibi temel konularda birlik olması daha kolay ve gerçekçi gözükmektedir. Bu nedenle bu haklar zaruri insan hakları olarak belirlenmeli ve uluslararası bir anayasayla güvence altına alınmalıdır.

Buna itiraz olarak denilebilir ki, günümüzde temel kişi haklarının birçoğu zaten yasal güvence altında olmasına rağmen, bunlara tam anlamıyla uyulmamaktadır. Kuçuradi'ye göre bu hakların korunabilmesi "herbirimizin onları korumayı içtenlikle istememize ve işbaşında bunu yapabilmek için gerekli olan insan haklarına ilişkin bilgi ve ilgili diğer bilgilerle donatılmış olmamıza bağlı görünmektedir" (Kuçuradi, 2016, s. 68). Fakat bu oldukça iyimser bir yaklaşım olup günümüz gerçekleriyle pek uyuşmamaktadır. Bu nedenle temel insan haklarının yasal güvenceye alınmasına ek olarak, bunun ciddi cezai yaptırımlarla desteklenmesi gerekmektedir. Ancak bu sayede temel insan haklarının çiğnenmesinin önüne geçilebilir.

Kaynakça

- Arendt, H. (2016). *Totalitarizmin Kaynakları/1: Antisemitizm*. Çeviren: Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2016). *Totalitarizmin Kaynakları/2: Emperyalizm*. Çeviren: Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelebi, A. (2009). Tesmeralsekdiz: İnsan Hakları: Nasıl Hak, Hangi İnsan? "Haklara Sahip Olma Hakkı ya da Siyasal Haklar: İnsan Hakları Üzerine Bir Deneme", 3(4), ss. 84-116.
- Douzinas, C. (2007). *Human Rights and Empire: The Political Philosophy of Cosmopolitanism*. Published by Routledge-Cavendish, NY.
- Kuçuradi, İ. (2016). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

- Moyn, S. (2017). *Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları*. Çeviren: Firdevs Ev. İstanbul:Koç Üniversitesi Yayınları.
- Rousseau, J-J. (2016). *Toplum Sözleşmesi*. Çeviren: Vedat Günyol. Türkiye İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.